

A MAGYAR NÉPESSÉG ELŐRESZÁMÍTÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI ERDÉLYBEN¹

KISS TAMÁS* – CSATA ISTVÁN**

Ez év márciusában lezártunk egy kutatási programot, amely az erdélyi magyar népesség regionális bontású előreszámítását tűzte ki célul (Csata – Kiss 2007). Jelen tanulmány ennek a kutatásnak az eredményeit összegzi, részletebben kitérve azokra a módszertani problémákra, amelyek a standard demográfiai módszerek kisebbségi népességre történő adaptációjából származnak. A demográfia módszertani eszköztárát alapvetően területileg lehatárolt (nemzetállami) népességek leírására dolgozták ki. Ezek esetében – amennyiben a migráció új formái által felvetett kérdéseket most figyelmen kívül hagyjuk² – jól leírható, hogy mit tekintünk ki-, illetve bemeneti értéknek. Egy más etnikumokkal keverten élő kisebbség határai elmosódottabbak. Itt a születések, halálozások és a vándorlás mellett az etnikai „határátlépéseket” is azonosítanunk kell. Más szavakkal, egy kisebbségi népesség generációs újratermelődése nem írható le pusztán a demográfia reprodukciófogalmával, ez ugyanis a termékenység (a halandóság és az elvándorlás) mellett attól is függ, hogy mennyire lesz sikeres a különböző etnokulturális jegyek és az ezekhez kötődő csoportidentitás átörökítése. Tanulmányunk – az etnodemográfia erdélyi magyarokkal foglalkozó eredményeire építve – erre a problémára reflektál.

¹ A tanulmány a KSH Népeségtudományi Kutatóintézet „Népesedési folyamatok a 20. század második felében, 21. század elején” című ünnepi konferenciáján, 2007. június 5-én elhangzott előadás írott változata.

* Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár.

** Kleffman Piackutató Intézet.

² A transznacionalizmus irodalmának központi feltevése, hogy a migráció azon formái, amelyek a két társadalom közötti állapotot intézményesítik, szétfeszítik a nemzetállami társadalomról alkotott képzeinket. A demográfia migrációfogalma, amely a vándorlást egyszeri alkalomként (ki-, illetve bemeneti változóként) fogja fel, valóban nem tud mit kezdeni azokkal a helyzetekkel, amikor az életstratégiák tartósan az ide-oda mozgásra szerveződnek rá.

Az előreszámítás technikai paraméterei

A 2002-es romániai népszámlálás nem, korév és nemzetiség szerinti adataiból indultunk ki, ezeket a bukaresti Statisztikai Hivatal (INS) községsoros bontásban bocsátotta rendelkezésünkre. A számításokat a kohorszkomponens-módszert alkalmazva végeztük el, mégpedig egy általunk konstruált olyan szoftverrel, amely a népmozgalmi folyamatokat befolyásoló egyes tényezőkre tetszőleges hipotézisek lefuttatását tette lehetővé. Az előreszámítást a 2002-es kezdőponthoz képest húsz, illetve harminc éves időtávra készítettük el.

A halálozással, a születéssel és a vándorlással számoló kohorszkomponens-módszer standard algoritmusához képest – kisebbségi népességről lévén szó – figyelembe kellett vennünk az *etnokulturális értelemben vett reprodukció* és a *biológiai reprodukció* közötti különbséget. A tanulmányban viszonylag részletesen kitérünk arra az *intergenerációs asszimilációs indexre*, amelyen keresztül ezt a különbséget megpróbáltuk megragadni.

Az előreszámítás elkészítésekor hangsúlyos szempont volt a közpolitikai hasznosíthatóság, amire elsősorban az erdélyi magyar nyelvű oktatási rendszer tervezése ad alkalmat. Az előreszámítás szintjeit is ilyen megfontolás szerint próbáltuk kialakítani. Ennek megfelelően három szinten végeztük el a számításokat: a teljes erdélyi magyar, az egyes megyék, illetve 42 úgynevezett oktatási kistérség szintjén. Ez utóbbiakat a magyar állam által folyósított oktatási-nevelési támogatásra benyújtott pályázatok adatbázisát felhasználva alakítottuk ki. Az igénylési űrlapon ugyanis szerepel a pályázó szülők állandó lakhelye és az a helység, ahová az érintett diákok iskolába járnak.³ Ez alapján meg tudtuk határozni a magyar nyelvű középiskolák vonzáskörzetét. Eszerint oktatási régióban a magyar nyelvű középfokú oktatásnak helyet adó települések vonzáskörzetét értjük. Szintén a közpolitikai hasznosíthatóság indokolta, hogy a számítások – pontosabban az eredmények megjelenítése – során kiemelten kezeljük az egyes oktatási szintekre belépőket.

A teljes erdélyi magyar népesség vonatkozásában az alapváltozat mellett három forgatókönyvvel dolgoztunk. Az első és a második, azaz a „magas verzió” és az „alacsony verzió” a női termékenység és a születéskor várható élettartam tekintetében tért el az alapváltozattól, míg a migráció nélküli variánsban a természetes népmozgalmi folyamatok megegyeztek az alapverzióval, de nulla összegű migrációs egyenleggel számoltunk.

³ Ennek az adatbázisnak a név és lakcím nélküli változatát az Iskola Alapítvány volt szíves rendelkezésünkre bocsátani.

*1. A népesség-előreszámítás alternatív forgatókönyveinek eltérése
az alapváltozathoz képest*
*Characteristics of the different scenarios of the population projection
compared to the basic version*

Tényezők	Alapváltozat	Magas verzió	Alacsony verzió	Migráció nélküli verzió
Termékenység	Enyhén emelkedő	Magasabb	Alacsonyabb	Ugyanaz
Várható élettartam	Emelkedő	Magasabb	Alacsonyabb	Ugyanaz
Migráció	Enyhén csökkenő	Ugyanaz	Ugyanaz	0
Etnikai reprodukció	Állandó	Ugyanaz	Ugyanaz	Ugyanaz

A megyék és a kistérségek szintjén csupán az alapváltozatot és a migráció nélküli verziót futtattuk le. Ez utóbbival a migráció kumulált – vagyis a közvetlen népességveszteségen túl a születéskiesésben és a korstruktúra torzulásában megnyilvánuló – demográfiai hatását próbáltuk modellezni. Mindhárom szinten előreszámítottuk a teljes népességet is. Itt egyetlen verziónk volt. A magyarok arányának alakulását ennek a magyar népességre kialakított alapváltozattal való összevetése révén vizsgáltuk.

A népmozgalmi folyamatok és a jövőre vonatkozó hipotézisek

A következőkben röviden bemutatjuk azokat a demográfiai jellemzőket/folyamatokat, amelyek a romániai magyar népesség alakulását befolyásolják, majd pedig megfogalmazzuk ezek jövőbeli alakulására vonatkozó hipotéziseinket. Az asszimilációs folyamatokra, mivel azok a standard demográfiai modellekhez viszonyítva újdonságot jelentenek, bővebben ki fogunk térni.

A korszerkezet

Az 1967 és 1989 között érvényben volt abortusztilalom – illetve tágabban a Ceășescu-rendszer népesedéspolitikája⁴ – következtében a rendszerváltáskor Románia népessége európai viszonylatban fiatalnak számított. Ez érvényes a romániai magyarokra is. Elmondható, hogy 1992-ben – annak ellenére, hogy 1988 és 1991 között nagyarányú elvándorlási és menekülthullám futott le, amelynek értelemszerűen elsősorban a fiatalabb korosztályok voltak a részesei – a romániai magyarok korstruktúrája nem volt kedvezőtlenebb például a magyarországinál. A kilencvenes évektől azonban a születésszám nagyarányú csökkenése és az elvándorlás következtében gyors elöregedési folyamat indult

⁴ Erről lásd bővebben Kligman (1998).

be országosan is. Ez a magyar népességet, amelyen belül az idősek már 1992-ben is nagyobb arányt képviseltek, fokozottan érintette.

*2. A romániai és a romániai magyar népesség korszerkezete
1992-ben és 2002-ben*

*Mean age and age structure of the population of Romania and the ethnic
Hungarians living in Romania*

Terület	Átlagos életkor (év)		0–19 éves (2002) (%)	65 év felett (2002) (%)
	1992	2002		
Románia	35,1	37,8	25,2	14,1
Romániai magyarok	37,8	40,3	21,6	16,3
Székelyföld	36,3	38,9	23,9	15,1
Partium	37,3	39,5	22,6	14,9
Észak-Erdély	39,7	42,4	18,1	18,0
Dél-Erdély	39,4	43,4	16,9	18,8
Bánság	41,9	44,7	15,6	21,1

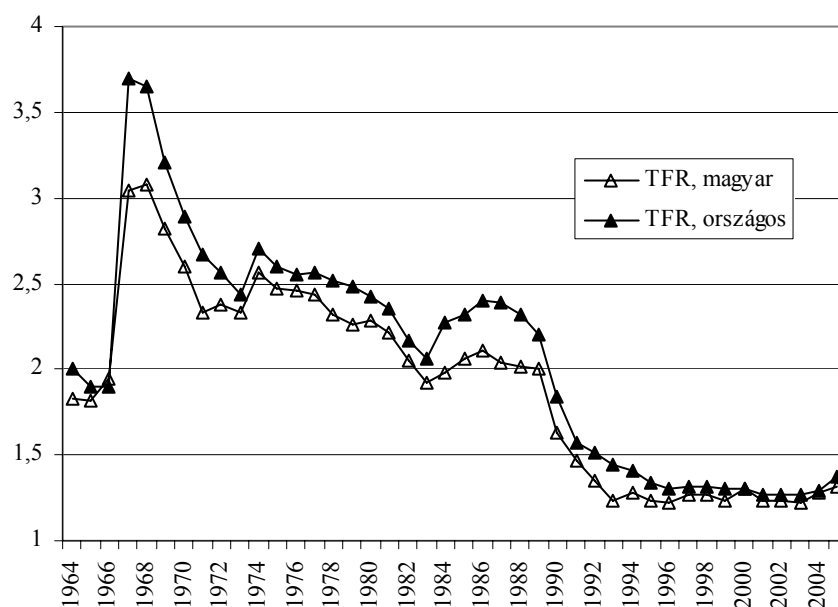
Forrás: INS (Országos Statisztikai Hivatal, Bukarest).

A nemzetiség szerinti különbségek mellett ki kell emelnünk a magyar népességen belüli regionális eltéréseket. A nagyobb arányban magyarok által lakott régiók, így a Székelyföld, illetve Partium korösszetétele jóval kedvezőbb a nagymértékben elöregedett szórványrégiókéénál. Ez a tény érdemben meghatározza a reprodukciós esélyekben mutatkozó különbségeket.

A termékenység

A női termékenység nemzetiség szerinti különbségeinek meghatározásához több adatsort használtunk fel. Egyrészt a koréves bontásból (ami közszépszinten állt rendelkezésünkre) következtetni tudtunk az előző évek születésszámainra. Másrészt az 1992 és 2005 közötti periódusra vonatkozóan a statisztikai hivataltól megkaptuk a gyermek nemzetisége és az anya életkora szerint bontott népmozgalmi adatokat is. Mivel a születésszámot illetően a népmozgalmi és a népszámlálási adatok eltérnek, az előbbi korrigáltuk, miközben a születések korcsoportok szerinti megoszlását megtartottuk. A születésszámok meghatározásakor tekintetbe kellett vennünk azt is, hogy a magyar nők által szült és a magyarként regisztrált gyermekek száma eltér. Ezért a termékenységi arányszámokat a biológiai és az etnikai reprodukció arányát kifejező asszimilációs indexel is korrigáltuk. Erről a következőkben részletesen szólunk (lásd még Szilágyi 2002, 2004; Kiss 2006).

A különböző nemzetiségek termékenységét érdemes országos kontextusban vizsgálni, hiszen a makrotársadalmi, gazdasági és politikai tényezők az egyes esetekben azonosak. Ki kell emelnünk ezek közül az 1966-os abortusztilalmat, amit 1973-ban és 1984-ben megszigorítottak. A represszív népesedéspolitika nyomán – leszámítva az 1965/66 és az 1983-as évet – a termékenység egészen 1989-ig az egyszerű reprodukcióhoz szükséges szint fölött maradt Romániában. A kilencvenes évek társadalmi és gazdasági szerkezetváltása aztán gyors és nagymértékű termékenységsökkenést hozott magával.

Forrás: INS, saját számítás.

I. A teljes termékenységi arányszám (TFR) alakulása a romániai és a romániai magyar nők körében 1964–2005 között⁵

Total Fertility Rate between 1964 and 2005, population of Romania and ethnic Hungarians living in Romania

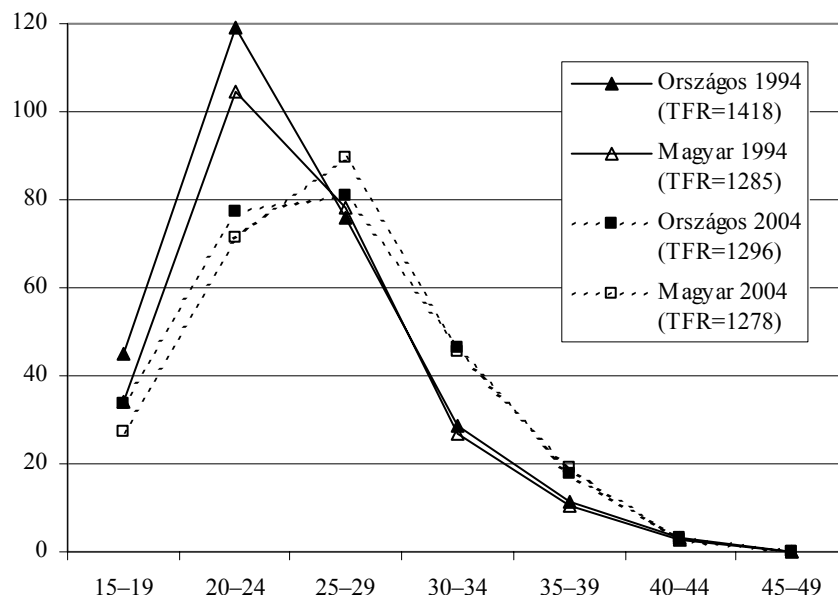
A kérdés az, hogy ezekre a hatásokra az egyes etnikumok tagjai hogyan reagáltak. Amikor az itt mutatkozó esetleges különbségeket keressük, természetesen tisztában vagyunk azzal, hogy a reprodukzív viselkedés eltérése nem pusztán, még csak nem is elsősorban az etnikai hovatartozással magyarázható.

⁵ Az 1992 előtti időszak termékenységi arányszámait az 1992-es népszámlálás korév, nem és nemzetiség szerint bontott adataiból becsültük.

Az 1967–1989 előtti időszakra nézve megfigyelhető, hogy a differenciák az abortuszrendeletet, annak szigorításait követően fokozódtak, ami arra utal, hogy a magyar nők körében a terhességmegszakítással szemben teret nyert a terhességmegelőzés.⁶ Az ezredfordulóra azonban a teljes termékenységi arányszám korábban meglévő különbségei kiegyenlítődték, mára a román és magyar nők esetében ez közel azonos.⁷ Amennyiben a korcsoport-specifikus termékenységi együtthatók alakulását vizsgáljuk, látjuk, hogy 1989 után a romániai magyar és romániai nők termékenysége egyaránt a kelet-európai trendeknek megfelelően alakult. Eszerint már a kilencvenes évek legelejétől erőteljesen visszaszorult az a gyakorlat, hogy a gyermekvállalás 25 éves korig megtörténik, miközben a propagatív életszakasz későbbi periódusaiban a termékenység stagnált, majd kismértékben nőtt. Úgy is fogalmazhatunk, hogy mára felbomlott a múlt rendszerre jellemző domináns reprodukciós modell (Ghețău 1981, 1987, 1997; Trebici–Ghinoiu 1986; Kligman 1998), amely szerint a házasságkötés csaknem általános, a gyermekek pedig a házasság utáni néhány évben születnek meg. Bár nem állíthatjuk biztonsággal, hogy a régi bomlásával valamilyen új, egységes modell irányába haladnánk, az kétségtől igaz, hogy a változás nyomán nagyobb jelentőségre tesz szert a termékeny életszakasz második fele.

⁶ Erre az összefüggésre legkorábban Semlyén István (1980) figyelte fel. A jelenség mögött egyrészt az eltérő szexuális kultúra állhat, másrészt az a tény, hogy a magyarok a magyarországi hálózatokon keresztül könnyebben juthattak fogamzásgátló eszközökhöz.

⁷ Lásd még Ghețău (2004)

Forrás: INS, saját számítás.

II. A korcsoport-specifikus termékenységi arányszámok a romániai és a romániai magyar nők esetében 1994-ben és 2004-ben
Age specific fertility rates in 1994 and 2004, population of Romania and ethnic Hungarians living in Romania

Hipotézisünk az, hogy az utóbbi években megfigyelt trendek folytatódnak, vagyis miközben nagyobb jelentőséget nyer a termékeny életszakasz második fele, a TFR szintje enyhén emelkedik: az alapverzió szerint 2022-re eléri az 1,5-ös, 2032-re pedig az 1,7-es szintet; a magas verzió szerint az emelkedés kissé nagyobb mértékű és gyorsabb; az alacsony verzió szerint pedig a TFR értéke a 2005-ös évre számított szinten marad.

3. A romániai magyar nők termékenységének alakulása az előreszámítás hipotézisei szerint

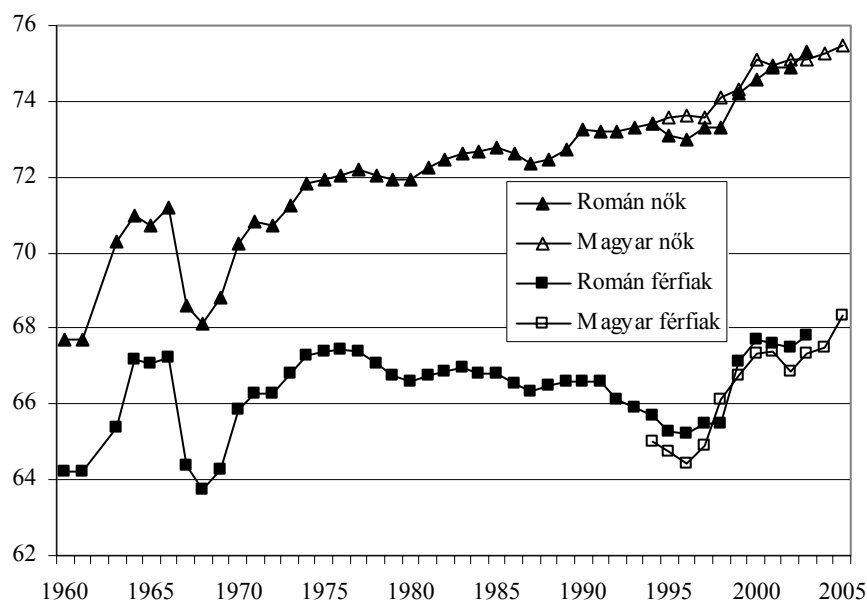
Total Fertility Rate of ethnic Hungarian females according to the different versions of the population projection

Változatok	2002	2022	2032
Alapváltozat	1,23	1,5	1,7
Magas verzió	1,23	1,7	1,8
Alacsony verzió	1,23	1,31	1,31

Feltételeztük továbbá azt is, hogy a mikrorégiók és a megyék szintjén a román és a magyar nők termékenysége között nem lesz különbség, valamint hogy a TFR értéke regionális szinten is konvergál.

Halandóság

A halandóságot illetően az elhalálozottak korcsoportja, neme és nemzetisége szerint bontott népmozgalmi adatokból indulhatunk ki. Ezeket az adatokat, a születésszámokhoz hasonlóan, az 1994–2005 közötti periódusra kaptuk kézhez a statisztikai hivataltól. Erre alapozva a 2002-es évre elkészítettük a magyar férfi és női népesség rövidített halandósági tábláit, megye és azon belül településtípus szerint.

Forrás: INS, saját számítás.

III. A születéskor várható élettartam alakulása a romániai és a romániai magyar népesség esetében nemek szerint *Life expectancy at birth by sex, population of Romania and ethnic Hungarians living in Romania*

Romániában a rendszerváltást követően a születéskor várható élettartam 1996-ig csökkenő tendenciát mutatott, ezen belül a nők stagnált, míg a férfiaké jelentősen csökkent. 1996 óta mindkét nem esetében a várható élettartam emelkedése figyelhető meg. A magyarokat illetően a tendencia hasonló. A férfiak várható élettartama némileg alatta marad az országos átlagnak, míg a nőké kismértékben felülmúlja azt.

Azt feltételezzük, hogy várható élettartam emelkedése folytatódik. Az alapváltozat szerint 2022-ig a nők várható élettartama 4 évvel, azaz 79 évre, a férfiaké pedig 6 évvel, azaz 73 évre emelkedik. Így a születéskor várható átlagos élettartam megközelítené a bővítés előtti 15 EU-tagállamra 2002-ben jellemző szintet. Az alapverzió szerint 2022 és 2032 között a növekedés tovább folytatódik. Az előreszámítás végpontján a férfiak várható élettartama eléri a 76, a nőké pedig a 82 évet. Az alacsony verzió szerint a férfiak várható élettartama 2022-ig 3, a nőké 1 évvel lesz magasabb. A következő 10 évben mindkét nem esetében újabb 3 éves emelkedéssel számoltunk. A magas verzió szerint 2022-ig a férfiak esetében az emelkedés 9, a nők esetében 7 éves, amihez 2032-ig újabb 3–3 év adódik.

4. A születéskor várható élettartam alakulása az előreszámítás hipotézisei szerint

Life expectancy at birth according to the different versions of the population projection

Változat	Férfiak			Nők		
	2002	2022	2032	2002	2022	2032
Alapváltozat	66,8	73	76	75	79	82
Magas verzió	66,8	76	79	75	82	85
Alacsony verzió	66,8	70	73	75	76	79

Migráció

A népesség-előreszámítások meglehetősen problematikus eleme a migráció. Egyrészt a ki- és bevándorlás nagyságrendje semmilyen formában nem köthető az emberi életciklus biológiai adottságaihoz, másrészt – a termékenységet és a halandóságot meghatározó, hosszabb távon érvényesülő társadalmi tényezők-höz viszonyítva – a migráció okai esetlegesek. Emiatt valójában semmit nem tudunk arról, hogy 10–15 év múlva milyen vándormozgalmi trendek fognak érvényesülni.

Olyan népességek esetében, amelyeknél a bevándorlás a meghatározó, a migrációra vonatkozó „hipotéziseknek” gyakran sokkal inkább normatív (preskriptív), mint tényleges előrejelző (prediktív) funkciójuk van. A demográfusok kérdésfelvetése ilyenkor a következő: a bevándorlók mekkora száma és

milyen összetétele ellensúlyozhatja a népesség elégtelen reprodukív képességét? A preskriptív előrejelzés a kibocsátó népességek esetében nyilvánvalóan értelmetlen: míg a bevándorlás jogi-adminisztratív eszközökkel többé-kevésbé szabályozható, addig a kivándorlás esetében a lehetőségek jóval szűkebbek. Specifikusan egy adott kisebbség esetében annak elitje is keveset tehet.

Az elmúlt két évtizedben az erdélyi magyar népességet érintő migrációs veszteség összvolumene mára viszonylag jól dokumentált. Tudjuk, hogy az elvándorlás a nyolcvanas évek közepétől döntő módon befolyásolta demográfiai fejlődését. 1977–1992 120 000 főre becsülhetjük a magyarok vándormozgalmi veszteségét, ebből 97 500 az 1987-ben kezdődő és 1991-ig tartó elvándorlási hullámból származtatható.⁸

1992–2002 között a migráció a nyolcvanas/kilencvenes évek fordulójához viszonyítva mérséklődött, de továbbra is jelentős maradt. A fő célország, Magyarország hivatalos statisztikáiban 1992–2002 között 62 404 bevándorló jelenik meg.⁹

Horváth István (2004, 2005) a teljes erdélyi magyar népességre vonatkozóan az 1992–2002 közötti időszakra 90 000 fős migrációs veszteséggel számol, amit a természetes népmozgalmi adatokból kiinduló számítások is megerősítenek (Kiss 2004a, 2004b).

2002 óta a Magyarországon hivatalosan letelepedők éves száma meghaladja az 1992–2002 közötti átlagot. A statisztikákban megjelenők egy jelentős része azonban minden bizonnyal a már korábbra datálható magyarországi tartózkodását legalizálta (lásd Gödri – Tóth 2005). Egy másik fontos fejlemény, hogy az ezredforduló óta a magyarok külföldi munkavállalásában felértékelődött Nyugat-Európa, miután a román többségű vagy vegyes településeken élő magyarok jelentős része bekapcsolódott a románok által kialakított migrációs hálózatokba (Kiss – Csata Zs. 2004).

Hipotézisünk szerint 1992–2002 között évi átlagban 5,5 ezrelékes negatív migrációs egyenleggel számolhatunk. Alapverzióként azt feltételeztük, hogy ennek mértéke csak hosszú távon és lassú ütemben csökken, 2032-ben 4 ezrelékes lesz.

A jövőbeli migrációs folyamatokat illetően azonban bizonytalanok vagyunk. Valójában nincsenek olyan eszközeink, amelyek segítségével azokat középtávon (5–10 év) becsülni tudnánk. Ezért erre nézve nem fogalmazunk meg alternatív hipotézist.¹⁰ Pusztán spekulatív jelleggel lefuttatunk az alapváltozattal

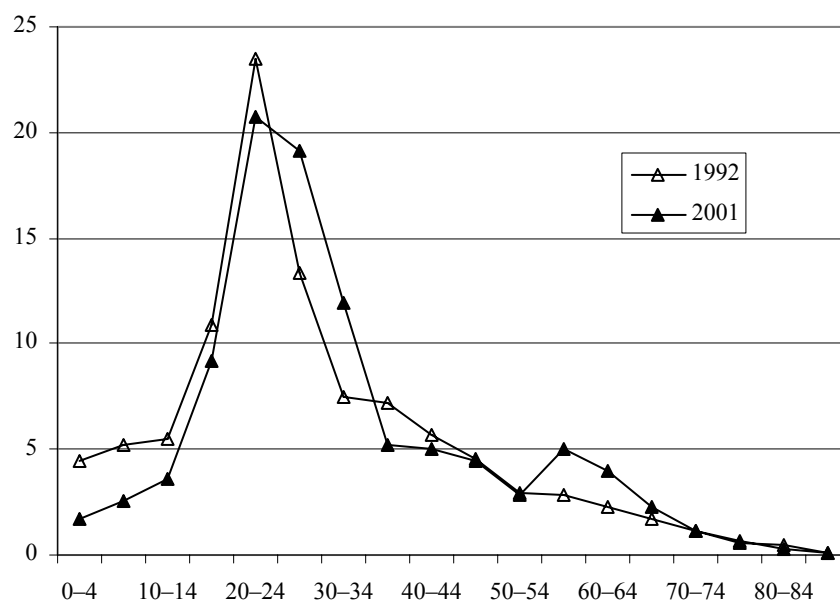
⁸ Ez utóbbi szám megegyezik Horváth István (2004. 85) becslésével, és egy általunk végzett, az 1977–1992 közötti folyamatokra vonatkozó modellszámítás is megerősíti (Kiss é. n.).

⁹ A Magyarországon letelepedő román állampolgárok 90–95 százaléka magyar nemzeti-ségű (Tóth 1997; Gödri – Tóth 2005).

¹⁰ Egy korábbi tanulmányunkban modelleztük a különböző migrációs forgatókönyveket (Kiss – Csata 2006).

más tekintetben megegyező, de migrációs veszteséggel nem számoló forgatókönyvet is. Ezt összehasonlítottuk az alapváltozattal annak szemléltetése céljából, hogy a jövőbeli folyamatok közül legkevésbé a migrációs mozgás hatása prognosztizálható.

A migrációs folyamatokban részt vevő népesség (mint általában) dominánsan a fiatal, aktív, demográfiai szempontból pedig reprodukív életszakaszban lévő csoportokból kerül ki. Ez derül ki a romániai magyar migráns népességre vonatkozóan egyedülként elérhető nyilvántartásból, amely a Magyarországra hivatalosan bevándoroltakra szorítkozik. A magyarországi statisztikák alapján, az 1992–2002 közötti periódusra kimutatható legjelentősebb módosulás az időskorúak (nyugdíjkorhatárt elérték) növekvő bevándorlása. Ez az ún. szekunder migráció jelenségéhez köthető, vagyis, hogy a korábban Magyarország vándorolt gyermekeit követik a szüleik, akiket a gyermekekhez való közelség és/vagy az előnyösebb magyar nyugdíjrendszerbe való bekapcsolódás lehetősége vonz (lásd Gödri 2004; Gödri – Tóth 2005). A szekunder migráció távlatilag akár nyugat-európai országokra is kiterjedhet.

Forrás: KSH.

IV. A Magyarországra bevándorló román állampolgárok korcsoportos megoszlása 1992-ben és 2001-ben

Age structure of the Romanian citizens immigrating into Hungary, 1991 and 2001

A migráns népesség kor szerinti összetételének meghatározáskor a Magyarországra bevándorló román állampolgárokat jellemző 1992–2001 közötti megoszlásokból indultunk ki.

A belső és a nemzetközi migrációra vonatkozó regionálisan és nemzetiség szerint bontott adatok hiányában az 1992 és 2002 közötti periódus népesedési egyenlegére alapoztunk. Erre az időszakra a természetes népmozgalmi folyamatokat kielégítően tudjuk dokumentálni. Miután ismerjük a születések és a halálozások abszolút számát megye és településtípus szerint (nemzetiségi bontásban), a két népszámlálás közötti tényleges és természetes népmozgalmi egyenleg alapján kiszámolhatjuk a migráció volumenét és az átlagos nyers migrációs arányszámokat. A számítás végeredménye a külső és belső migráció egyenlegét együttesen tükrözi.

Az adaptálhatóság kérdése: etnikai és biológiai reprodukció

A demográfia tudományának létrejötte és intézményesedése történetileg egyrészt a modern nemzetállam (lásd Foucault 1992, 1996), másrészt a globális népesedéspolitika (lásd Hodgson 1983, 1988, 1991; Szreter 1993; Greenhalgh 1996; Melegh 2006) igényeihez kötődik. A diszciplína által kifejlesztett fogalmi és módszertani apparátusnak jellemzője, hogy alapvetően a földrajzilag jól körülhatárolható népességek (avagy a világnépesség) demográfiai folyamatainak a leírására alkalmas. A második világháborút követően a tudományág intézményesedésében kulcsszerepet játszó princetoni demográfusok a népesedést olyan társadalmi alrendszernek tekintették, amelyet állapot- és folyamatváltozókon keresztül írhatunk le.¹¹ Az állapotváltozón a népesség kor és nem szerinti összetételét érthetjük, míg a folyamatváltozókat kimeneti (születés, bevándorlás) és bemeneti (elhalálozás, elvándorlás) értékekre tagolhatjuk.

Amennyiben az erdélyi magyar népesedést ezt a rendszert követve akarjuk leírni, két problémába ütközünk. Az első a migrációs mozgásokkal függ össze. Mint korábban jeleztük, a vándormozgalmak előrejelzésére, de akár leírására is sokkal korlátozottabbak a lehetőségek, mint a természetes népmozgalmi folyamatokat illetően. A kohorszkomponens-modellre épülő számítások elsősorban zárt népességek (pl. a világnépesség) esetében hatékonyak. Ezen túl azonban az utóbbi évtized migrációsociológiája által középpontba állított *transznacionális szerveződések* kikezdi a vándorlásnak a demográfiában ki-, illetve bemeneti változóként rögzült fogalmát is. Amikor a vándorlást mint egyszeri aktust fogja fel, amelynek során az egyén a kibocsátó társadalomban elveszíti tagságát, a befogadó társadalomban pedig tagságot nyer, a demográfia a nemzetállami tér képzetéhez, Ludger Pries (2002) kifejezésével a konténertársadalom ideáltípusához kötődik, amelyen belül (ideáltípusan) minden társadalmi jelenség lejátszódik. Ebben a rendszerben nincs mit kezdeni azokkal a helyzetekkel, amikor a társadalmi lét (az élettörténeti narratívák, stratégiák) tartósan két nemzetállam között rögzül.¹²

A második probléma, amivel most részletesebben foglalkozunk, hogy egy más etnikumokkal keverten élő kisebbség határai jóval elmosódottabbak. Ilyen esetben, mivel a születéseken, halálozásokon és a vándormozgalmakon kívül az etnikai „határátlépéseket” is adminisztrálnunk kell, nehezebben tudjuk számszerűsíteni a ki- és bemeneti értékeket. Módszertani szempontból ez azt a kérdést veti fel, hogy mennyiben és hogyan tudjuk adaptálni a standard demográfiai modellt egy kisebbségi népességre.

¹¹ Az alrendszer használata ebben a kontextusban teljesen jogos, hisz a nevezett demográfusokra nagy hatással volt a Talcott Parsons-féle strukturalista-funkcionalista modernizációelmélet (Szreter 1993). Ez a terminológia a román népesedéstudományban Vladimir Trebici (1978) munkássága nyomán jelent meg a hetvenes években.

¹² Ezekről a módszertani problémákról lásd Kiss 2007.

Egy kisebbségi csoport hosszú távú reprodukciója részben mindig demográfiai kérdés abban az értelemben, hogy függ a születések és halálozások egyenlegétől, az el-, illetve bevándorlás mértékétől. Azonban csak részben az. Amikor Brubaker és szerzőtársai (2006. 301–316) kiemelik, hogy a Kolozsváron a „magyar világ” hosszú távon csak limitáltan képes önmaga újratermelésére, nem a demográfiai értelemben vett reprodukció, hanem az etnokulturális reprodukció fogalmával dolgoznak. Szilágyi N. Sándor (2002, 2004) a biológiai és a kulturális reprodukció közötti különbségtevést a népesedéskutatás számára használható módon operacionálta, és egyben világossá tette, hogy az erdélyi (etno)demográfia erre a kérdésre kénytelen módszertani és elméleti szinten reflektálni.¹³ Számunkra felbecsülhetetlen előny, hogy a modell összefér a kohorszkomponens-módszerrel végzett számításokkal, illetve a román statisztikai regisztrációs rendszerrel.

Szilágyi megkísérelte tipológiába rendezni azokat a konkrét, számszerűen is kifejezhető eseményeket, amelyek egy adott etnikum számát egy másik javára csökkentik. Ennek során intragenerációs asszimilációt (nemzetiségváltás) és intergenerációs asszimilációt (az etnikai reprodukció csökkenése egy másik etnikum javára) különböztetett meg. Bár a nemzetiségváltás sem ismeretlen folyamat Erdélyben, modellünkben a továbbiakban az etnikai reprodukció csökkenésével fogunk foglalkozni.

Az etnikai reprodukció csökkenéséről beszélhetünk, ha egy adott nemzetséghhez tartozó szülő nem tudja saját etnokulturális jellemzőit és az ehhez kapcsolódó identitástartalmakat gyermekeire átörökíteni. Ez az erdélyi magyarok esetében tömegével az etnikailag vegyes házasságokban történik meg. Mint Brubaker és szerzőtársai mondják, a család Erdélyben az etnikai szocializáció egyik legfontosabb intézménye, amely (amennyiben összetételében homogén) hozzájárulhat a magyar életvilágok újratermeléséhez, de amely egyben (amennyiben román–magyar párkapcsolatra épül) azok erodálódását okozhatja. Vagyis a magyar népesség etnikai reprodukciója két tényezőtől függ, az etnikailag vegyes házasságok arányától és az etnikailag vegyes családokon belüli szocializációtól.¹⁴

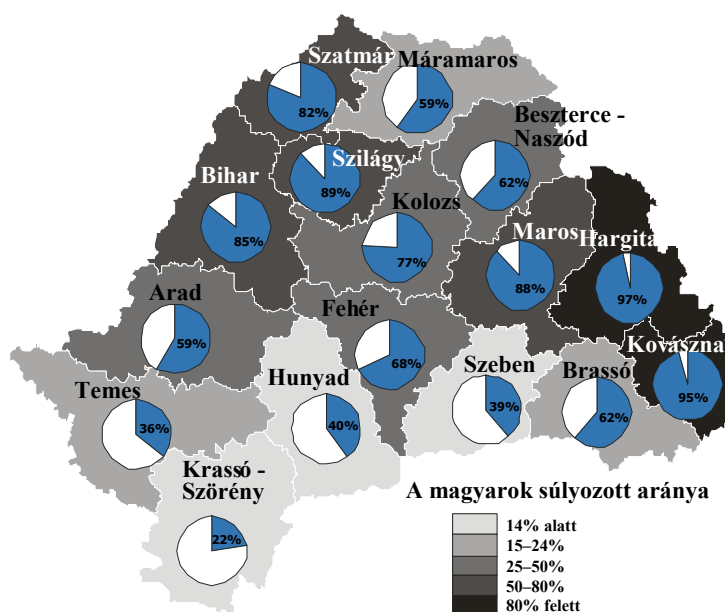
A házasságot illetően viszonylag pontos adatokkal rendelkezünk. A népmozgalmi regisztráció alapján tudjuk, hogy 2002-ben a házasságban élő romániai magyarok 13,7 százaléka élt vegyes házasságban, 1992 és 2005 között

¹³ Ezzel az aspektussal foglalkozik Kiss 2006.

¹⁴ Meg kell jegyeznünk, hogy modellünk itt kényszerűen egyszerűsít. Az etnikai reprodukcióhoz a családon kívül egy sor más intézmény is hozzájárul, illetve a vegyes párkapcsolat előzetesen a társadalmi távolságok csökkenését feltételezi. A magyar, illetve román tan nyelvű iskola választásának például kulcsszerepe van a későbbi etnikai homogenitásban/heterogenitásban. Az asszimiláció különböző dimenzióiról lásd Gordon 1964; Yinger 1981.

pedig a házasságra lépő magyarok 18 százaléka választott más nemzetiségű – döntő többségében román – párt.

A regionális eltérések természetesen jelentékenyek, miután az egyes megyék, mikrorégiók etnikai térszerkezete nagyon eltérő.¹⁵ Míg a többségében magyarok által lakott Hargita és Kovászna megyében a magyarok közt a vegyes házasságok aránya nem éri el az 5 százalékot, addig olyan dél-erdélyi és bánsági megyékben, mint Szeben, Hunyad, Krassó-Szörény vagy Temes, a házasságra lépő magyarok többsége más nemzetiségű párt választ.

Forrás: INS.

V. A vegyes házasságra lépő magyarok aránya Erdély megyéiben 1992–2002 között¹⁶

Proportion of ethnic Hungarians contracting mixed marriages (white colour on the diagrams) in the counties of Transylvania, 1992–2002

¹⁵ A vonatkozó irodalom a párválasztás homogén/heterogén jellegét a preferenciák, a csoportnormák és a strukturális kényszerek összjátékaként írja le (lásd Kalmijn 1998). Blau és szerzőtársai (1982) nyomán egyértelművé vált, hogy a csoportméret, illetve a földrajzi koncentrálttság meghatározó jelentőséggel bír.

¹⁶ A térképen a magyarok megyén belüli súlyozott arányát is feltüntettük. „A súlyozott számarányt úgy számítottam ki minden egyes megyére, hogy az egyes településeken (tehát nem közigazgatási egységeken) élő magyarok lélekszámát megszoroztam az ottani százalékarányukkal, majd a szorzatok összegét elosztottam a lélekszámok összegével” (Szilágyi 2004. 185). Képletszerűen: $P_s = \sum(p_i \times P_i) / P_{tot}$, ahol p_i – a magyarok aránya egy adott településen; P_i – a magyarok száma az adott településen, P_{tot} – a teljes magyar népesség.

A vegyes házasságokon belüli etnikai szocializáció tekintetében már nem ennyire egyszerű a helyzet. Alapkérdés, hogy ez milyen eszközök segítségével mérhető statisztikailag, illetve a különböző statisztikailag mérhető aspektusoknak milyen jelentőségük/jelentésük van az etnikai szocializáció egészén belül. Fogalmilag Brubakerre és szerzőtársaira (2006. 311–314) támaszkodhatunk, akik a román–magyar vegyes párkapcsolatokat etnikailag jelölt, egymást (általában) kizáró alternatívák közötti választások sorozataként írják le. Erdélyben mind a román, mind a magyar etnicitásnak viszonylag egyértelmű markerei vannak, mindkettő köré jól kikristályosodott (egymással szembenálló) nemzeti ideológia és intézményrendszer épült. Ezzel szemben a köztes identitások esetében hiányoznak ezek a világos jelentéshordozók, nincsenek olyan diskurzusok és intézmények, amelyekbe azok beágyazódhatnának. Ilyen körülmények között az etnikailag vegyes párok tagjai folyamatosan választani kénytelenek, attól kezdődően, hogy milyen templomban esküdjének,¹⁷ milyen nevet adjanak a gyermeknek, mi legyen a vallása, addig, hogy milyen nyelven iskoláztassák őket. Természetesen egyszerűsítünk, amikor azt állítjuk, hogy a vegyes családokon belüli szocializáció végeredménye az egyik vagy a másik etnikum melletti döntés, a kijelentés mégsem áll távol a valóságtól. Mindenesetre valóságközelibb, mint azok a kijelentések, amelyek (abból kiindulva, hogy Erdélyben jelentős az etnikai szempontból vegyes származásúak száma és aránya) „hibrid” népesség és identitás kialakulását vizionálják. Véleményünk szerint ezek a kijelentések egyrészt ideologikusak, másrészt esszencialisták. Esszencialisták abban az értelemben, hogy a vegyes származás tényéből automatikusan a szociológiai értelemben vett „hibrid” jelenlétére következtetnek, holott valójában Erdélyben megvannak azok a társadalmi mechanizmusok, amelyek a vegyes származásúakat az egyik vagy a másik etnikai kategória melletti döntésre készítetik. A kizárólagosságra törekvő nemzeti diskurzusok és intézmények ugyan nem generáltak egymással nem vagy alig érintkező csoportokat, de odavezettek, hogy a vegyes családok tagjainak élethelyzete általában a két csoport közötti választásban oldódik fel.

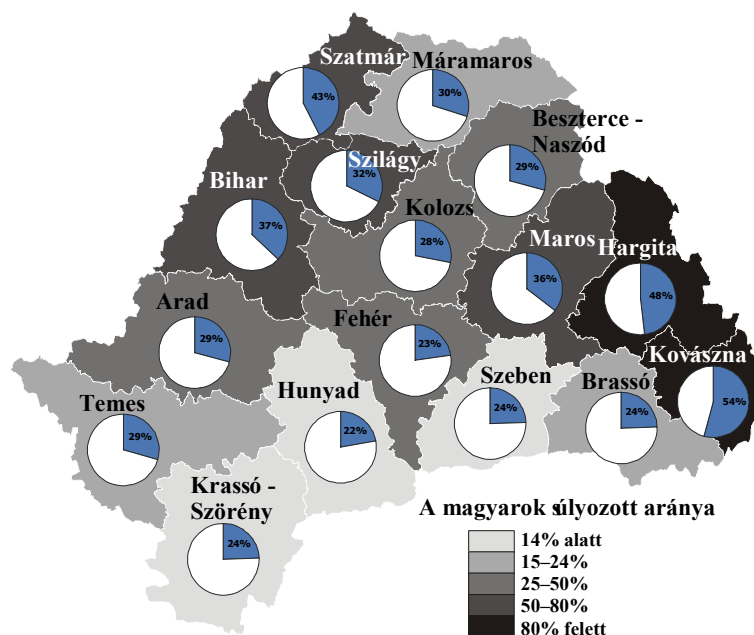
Meg kell jegyeznünk, hogy maga a statisztikai regisztráció – amiből egy demográfiai elemzésben kiindulhatunk és amely az etnikai hovatartozásra vagylagosan kérdez rá – szintén a nemzeti kizárólagosságra törekvő diskurzusokba ágyazott. Azt mondhatjuk, hogy amikor a vegyes családban élők a gyermekeiket a népmozgalmi és a népszámlálási számbavétel során románként vagy magyarként regisztráltatják, akkor számukra ez egy a különböző olyan helyezetek közül, amelyekben etnikailag jelölt, egymást kizáró alternatívák között kell választaniuk. A statisztikai számbavétel ebből a szempontból nem elszigetelt

¹⁷ A ortodox és a görög katolikus egyháznak egyértelműek a román, a református, római katolikus és unitárius egyháznak pedig a magyar nemzeti, illetve nemzetiesítő jegyeik.

aktus, hanem egy kiterjedt mechanizmus része, amely a vegyes származású egyéneket az egyik vagy a másik etnikai kategóriába utalja.

Mind a népmozgalmi, mind a népszámlálási regisztráció során rákérdeznek a szülők és (újszülött, illetve velük élő) gyermekeik nemzetiségére. Mi a népszámlálási számbavételből indultunk ki. Megye és azon belül településtípus szerint ismerjük, hogy az etnikailag vegyes olyan házastársaknak, akik közül az egyik fél magyar, hány százaléka regisztráltatta gyermekeit magyarként, ha a asszony, illetve ha a férfi magyar.

Romániában összességében az ilyen etnikai összetételű családok 32,3 százalékában döntöttek a gyermek(ek) magyar nemzetisége mellett. Az arány a vegyes házasságok gyakoriságához hasonlóan régióként és megyénként változik, és szintén nagyban függ az etnikai térszerkezettől. A magyar többségű székelyföldi megyékben az etnikai szocializáció kiegyenlítettnek mutatkozik, vagyis a gyermekek mintegy felét regisztráltatták magyarként, illetve románként. Ezzel szemben Brassó, Szeben, Fehér, Hunyad, Krassó-Szörény megyében, ahol a magyarok aránya nem éri el a 10 százalékot, a gyermekeiket magyarként bejegyeztető családok aránya 25 százalék alatt marad.

Forrás: INS.

VI. A magyar féllel rendelkező, gyermek(eik)et magyarként regisztráltató vegyes családok aránya

Proportion of mixed marriages (one of the spouses is ethnic Hungarian), where the child(ren) is/are registered as ethnic Hungarian

Szilágyi N. Sándor (2002) plasztikus megfogalmazása szerint az intergenerációs asszimiláció onnan adódik, hogy *magyar nők román gyermekeket szülnek*. Másrészt azonban nem magyar nők is regisztráltathatják gyermeküket magyarként. Amennyiben a vegyes családokon belüli etnikai szocializáció kiegyenlített az előbbi veszteség és az utóbbi nyereség semlegesíti egymást. Ha azonban ez nem így van – ismét Szilágyi N. Sándor szavaival élve – különbség lesz a biológiai és az etnikai reprodukció között. Biológiai reprodukción a magyar nők által világra hozott gyermekeket értjük, ami alapján kiszámíthatjuk a termékenységi arányszámokat. Az etnikai reprodukció kérdése viszont arra irányul, hogy ezeknek a gyermekeknek végül is mekkora hányadát regisztrálják mint magyart. Ez, mint már érintettük, a vegyes házasságok arányától és a vegyes házasságokon belüli etnikai szocializációtól függ. Az etnikai reprodukció mutatóját (ER) az alábbi képlettel képezzük:

$$ER = HomM \times 100 + HetM \times (ERHet_férfi + ERHet_nő),$$

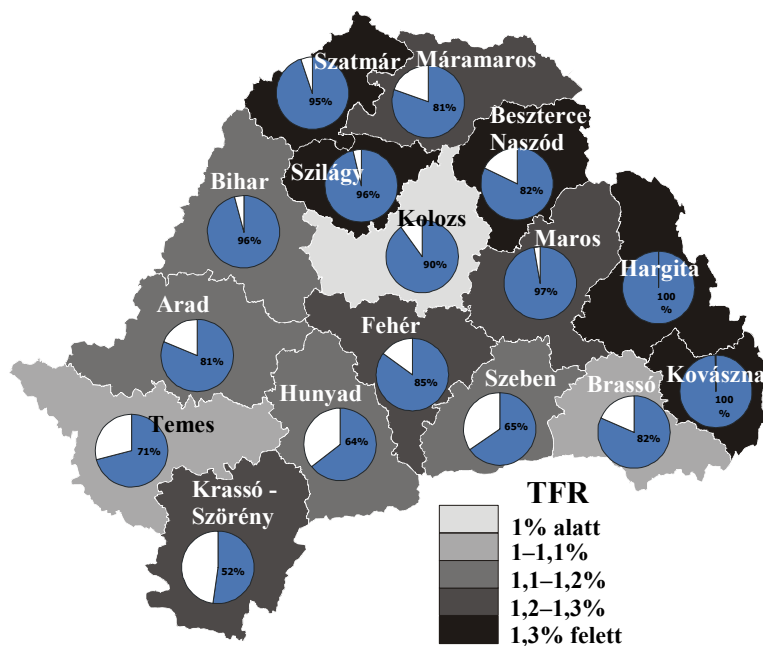
ahol

HomM – a homogén házasságok aránya, amelyeken belül az etnikai reprodukciót 100 százalékosnak tekintjük,

HetM – a vegyes házasságok aránya,

ERHet_nő, *ERHet_férfi* – a vegyes házasságokon belüli etnikai reprodukció, magyar feleség, illetve magyar férj esetében.

A mutató azt fejezi ki, hogy a magyarként regisztrált gyermekek száma hogyan aránylik a magyar nők által szült gyermekek számához. Ebből arra is következtetni tudunk, hogy az intergenerációs asszimiláció a női termékenységhez viszonyítva milyen arányban apasztja a kisebbségi népesség generációs utánpótlását.

Forrás: Saját számítás INS adatok alapján.

VII. Etnikai reprodukció és a női termékenység aránya (ER/TFR) és a magyar nők termékenysége 2002-ben

Ethnic reproduction per total fertility rate and the total fertility rate of ethnic Hungarian females in 2002

A VII. ábra az etnikai reprodukció, illetve az intergenerációs asszimilációs veszteség termékenységen belüli arányát tüntettük fel megyénként. Erdélyt tekintve, a női termékenység 93,6 százaléka az etnikai reprodukció, 6,4 százaléka az asszimilációs veszteség. A regionális különbségek természetesen, a vegyes házasságok arányához és a vegyes házasságon belüli etnikai szocializációhoz hasonlóan, jelentősek. Míg Székelyföldön, ahol a vegyes házasságok aránya viszonylag alacsony és a vegyes etnikumú családokon belüli etnikai szocializáció kiegyenlített, nincs asszimilációs veszteség, addig Dél-Erdély egyes megyéiben ez akár egyharmaddal csökkenti a magyar népesség generációs utánpótlását.

Miután az etnikai reprodukciót a vegyes házasságok aránya és a vegyes családokon belüli etnikai szocializáció határozza meg, az ezekre felállított hipotézisek itt is érvényesek. Egy megyén belül az etnikai reprodukci-

ós/asszimilációs veszteség különbségeit az etnikai térszerkezet határozza meg. Az előreszámítás során az asszimilációs veszteséget konstansnak tekintjük.

A hipotézisek összefoglalása

Az 5. táblázat a számítás során alkalmazott hipotéziseket számszerűsíti, az alapváltozatra értelmezve. Az alternatív forgatókönyveket korábban tárgyaltuk.

*5. A népmozgalmi mutatók alakulása az előreszámítás alapváltozata szerint
Life expectancy at birth by sex, TFR, ethnic reproduction (%) and balance of
migration (‰) according to the basic version of the population projection*

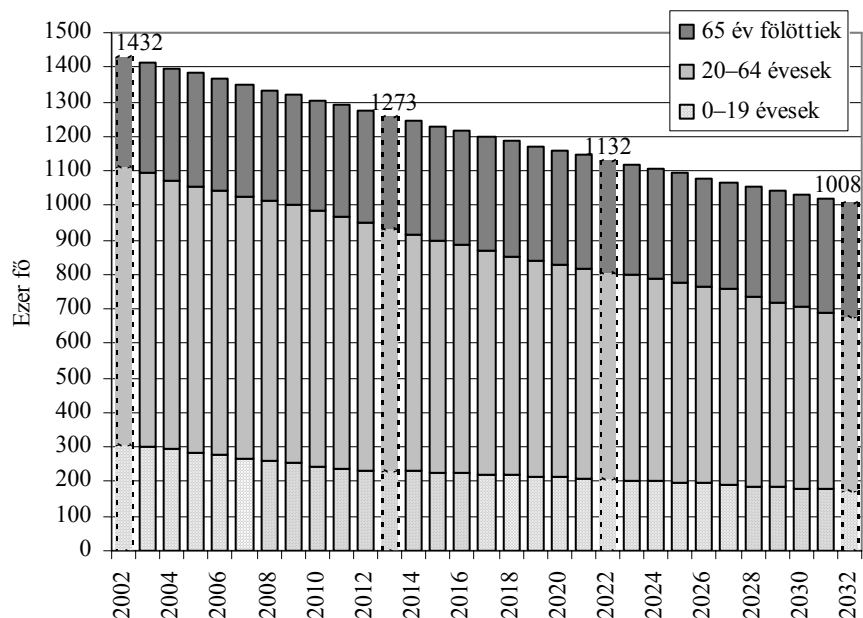
Mutatók	2002	2022	2032
Születéskor várható élettartam (év) – férfiak	66,8	73	76
Születéskor várható élettartam (év) – nők	75	79	82
Teljes termékenységi arányszám (TFR)	1,23	1,50	1,70
Etnikai reprodukció (ER) (%)	93,6	93,6	93,6
Migráció (‰)	–5,5		–4

Az eredmények rövid bemutatása

A népesség-előreszámításnak a teljes erdélyi magyar népességre vonatkozó eredményeit jelen tanulmányban vázlatosan mutatjuk be,¹⁸ nagyobb teret azoknak a tényezőknek biztosítunk, amelyek az erdélyi magyarok népesedési perspektíváinak nagymértékű regionális eléréseit magyarázzák.

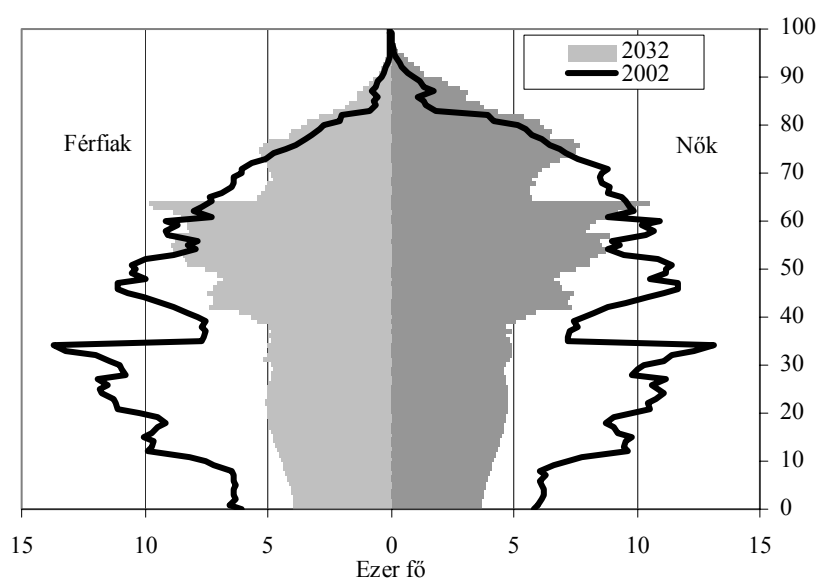
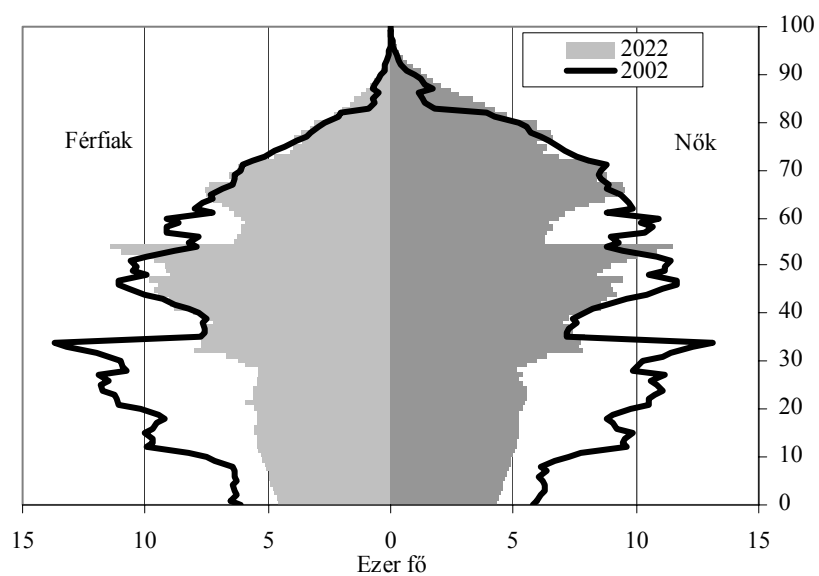
Az alapváltozat szerint a magyar népesség száma Erdélyben 2022-re 1 132 000 főre, 2032-re pedig 1 008 000 főre csökken. Ez 30 év alatt összességében 29,6 százalékos fogyást jelent.

¹⁸ A különböző forgatókönyvek részletes bemutatását lásd (Csata – Kiss 2007. 38–60), illetve interneten: http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf2276.pdf

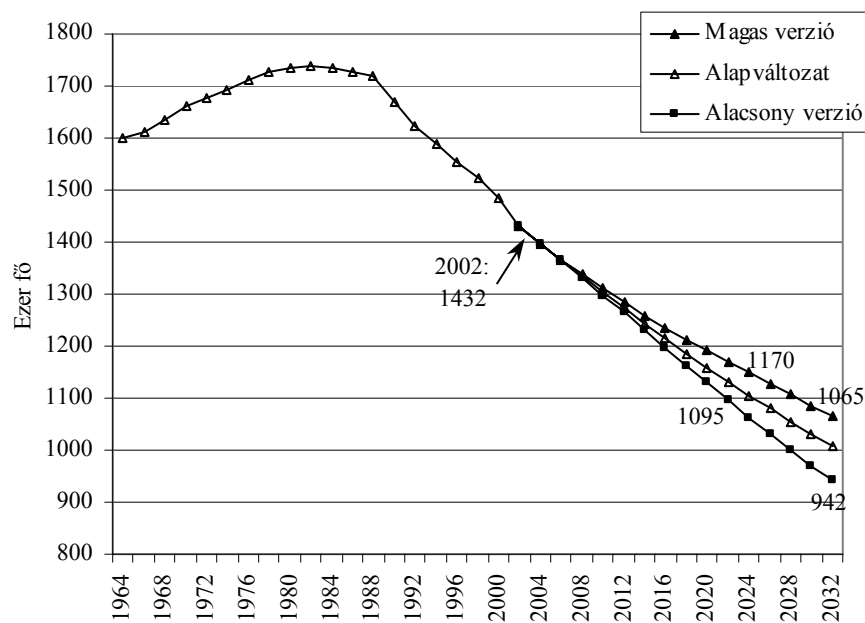
VIII. A romániai magyarok várható lélekszáma 2032-ig, az alapváltozat szerint
Population number (thousand persons) of ethnic Hungarians living in Romania according to the basic version of the population projection

A különböző korcsoportok lélekszáma természetesen eltérően alakul: míg a 65 év fölöttieké 3,4 százalékkal növekszik, addig a 0–19 éveseké 43,6, a 20–64 éveseké 33,4 százalékkal csökken. Az előregedés tendenciája a magyar népesség 2022-re és 2032-re számolt korfájának a 2002-es állapotokkal való összevetéséből is egyértelműen kiolvasható.

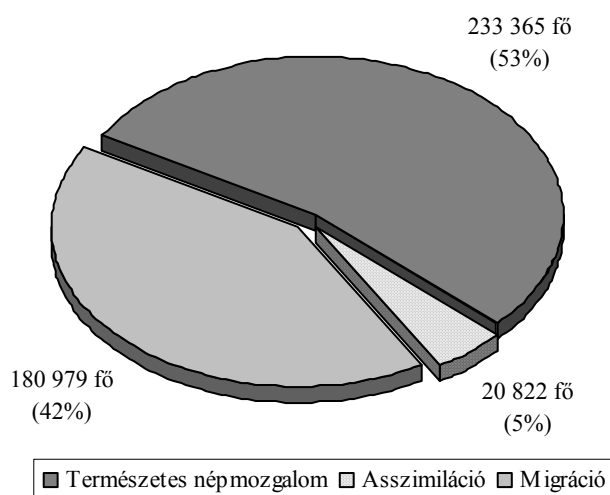
IX. A romániai magyar népesség korfája 2022-ben és 2032-ben,
az alapváltozat szerint
Age pyramid of the ethnic Hungarian population living in Romania in 2022 and
2032, basic version of the population projection

A különböző forgatókönyvek a népesség számára vonatkozóan is eltérő eredményekre vezetnek. Az alacsony verzió megvalósulása esetén a magyarok száma húsz év múlva valamivel 1,1 millió, harminc év múlva pedig jóval 1 millió alá csökkenne. A magas verzió szerint 2022-ben 1,17 millió, 2032-ben pedig 1,065 millió lenne a magyarok száma Erdélyben.

X. A népességszám alakulása a különböző forgatókönyvek szerint
Population number of the ethnic Hungarians according to different scenarios
of the population projection

A XI. ábra a magyar népesség fogyását okozó egyes tényezők súlyát érzékelteti. Egy ilyen típusú felosztás sok szempontból informatív és szemléletes, azonban buktatókat is rejt magában. A kohorszkomponens-módszerre épülő demográfiai modelleknek a legfőbb előnye talán éppen abban áll, hogy a különböző folyamatokat egymással összefüggésben kezeli. Így nagyon fontos kiemelnünk, hogy a tetemes természetes népmozgalmi veszteség egyik oka éppen a korábban kezdődött és a vizsgált periódusban minden bizonnyal folytatódó elvándorlás. A migráció ugyanis – mivel a demográfiai szempontból reprodukív korosztályokat érinti – a korstruktúra torzulásán keresztül a születésszám csökkenéséhez és a nyers halandósági arányszám növekedéséhez is hozzájárul.

XI. A magyar népesség számszerű fogyása és a fogyás okainak súlya 2032-ig, az alapváltozat szerint

Decrease of the ethnic Hungarian population till 2032 and its causes (natural decrease, assimilation, migration), basic version of the population projection

Ezért helyesebb, ha a migráció hatását az alapváltozat és a migráció nélküli verzió összevetésével vizsgáljuk. Számításunk szerint 2032-ig az elvándorlás a magyar népességben mintegy 193 ezer fős veszteséget okoz.

6. Az erdélyi magyar népesség számának alakulása az alapváltozat és a migráció nélküli verzió szerint 2022-ben és 2032-ben

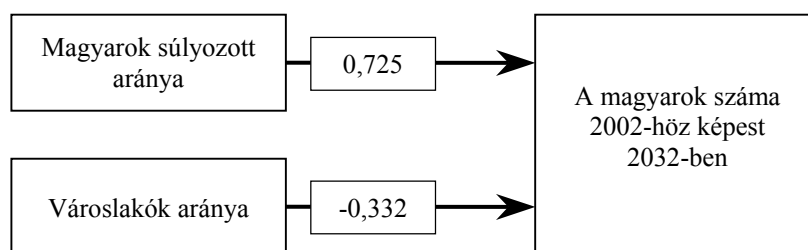
Population number of ethnic Hungarians living in Romania in 2022 and 2032, basic version and version without migration

Év	Év eleji népesség (ezer fő)		Különb- ség (%)	0–19 évesek (ezer fő)		Különb- ség (%)	65 év felettiek		Különb- ség (%)
	alap- válto- zat	migrá- ció nélkül		alap- válto- zat	migrá- ció nélkül		alap- válto- zat	migrá- ció nélkül	
2002	1431,8		–	308,6		–	232,8		–
2022	1131,9	1273,4	11,1	206,5	233,5	11,5	254,1	268,8	5,5
2032	1007,9	1200,3	16,0	174,0	210,7	17,4	240,6	262,6	8,4

A népesedési kilátások regionális különbségei

Románia teljes népességéhez és Kelet-Európa különböző népességeihez hasonlóan minden valószínűség szerint az erdélyi magyar népesség száma is csökkenni fog. Legalább ennyire érdekesek azonban az ezen a tendencián belül mutatkozó számottevő regionális különbségek. Ezek számos kontextuális változó mentén írhatók le, amelyek közül legfontosabb a magyarok aránya az adott régió belül, illetve az, hogy a magyarok mekkora hányada él urbánus környezetben.

Ezeknek a hatásoknak az elemzésére regressziós modellt szerkesztettünk. Azt vizsgáltuk, hogy a 42 kistérség szintjén a népességfogyás arányában megmutatkozó differenciákhoz milyen mértékben járul hozzá a magyarok régió belüli súlyozott aránya,¹⁹ illetve a városlakók aránya a magyar népességen belül. A kétváltozós regressziós modell a variancia 88 százalékát magyarázza. A két változó közül a magyarok arányának van nagyobb magyarázóereje. Kijelenthetjük tehát, hogy a magyarok népesedési kilátásai kedvezőbbek a döntően rurális régiókban, ahol nagyobb a magyarok aránya, illetve kedvezőtlenebbek városban, valamint ott, ahol a magyarok kisebbségben és szórványban élnek.

XII. A magyar népesség demográfiai kilátásait befolyásoló kontextuális tényezők

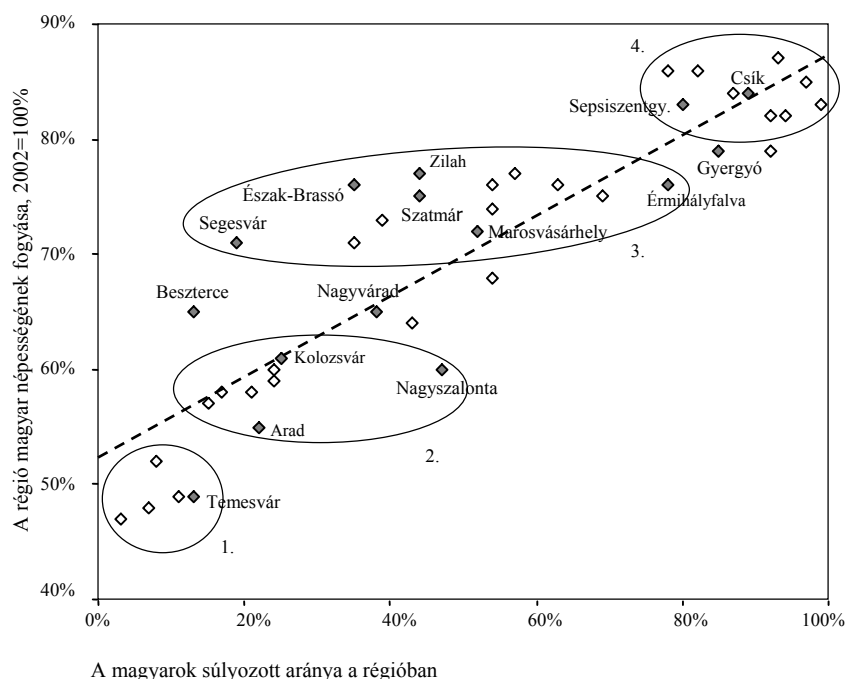
Contextual factors influencing the demographic prospects of Ethnic Hungarian population living in Romania

Az előreszámítás eredményei azt mutatják, hogy a jövőben az eddig is megfigyelhető trendek folytatódnak. A városi magyar népesség arányvesztése már a két világháború között megkezdődött. Azt követően, miközben a teljes népességben rohamosan nőtt a városlakók hányada, a jelentős etnikai *hinterlanddal* nem rendelkező városok (pl. Arad, Temesvár, Nagybánya, Kolozsvár) magyar lakossága stagnált vagy csökkent. Ebben a periódusban a székelyföldi vagy partiumi városok magyar lakossága számszerűen növekedett. Az 1987–1992 közötti elvándorlási hullám és az azt követő kisebb ütemű, de folyamatos el-

¹⁹ Lásd 17. lábjegyzet.

vándorlás elsősorban a nagyvárosok magyarjait érintette. A kilencvenes években látványos eróziós folyamatok indultak be. 2002-re az erdélyi viszonylatban korábban urbanizált nemzetiségnek számító magyarok aránya a többségi románságra, illetve az összlakosságra jellemző érték alá csökkent.

A városi magyarság fokozottabb demográfiai térvészése a következő évtizedekben is folytatódott. A folyamatnak, amelynek során a periférikus településeken és régiókban élők aránya a teljes erdélyi magyarságon belül megnő, nyilvánvalóan komoly hatása lesz a magyarok Erdély társadalmi struktúrájában betöltött pozíciójára is.

XIII. A régiók népességszáma 2002-höz képest 2032-ben a súlyozott arány függvényében

Population number of the ethnic Hungarians in different regions in 2032 (in percentage of the population in 2002) by their weighted average in 2002

A XIII. ábrán négy régiócsoporthat különítettünk el:

(1) „*Feleződő népességek*”. A legkedvezőtlenebb Brassó-Négyfalu, Szeben, Hunyad, Temes és Krassó-Szörény régió helyzete. Ezeken a területeken a ma-

gyar népesség átlagéletkora jelenleg is 45 év körül van. A vegyes házasságok aránya (Brassó-Négyfalut leszámítva) meghaladja az 50 százalékot. Az erőteljes asszimilációs folyamatok mellett a magyarok elvándorlása is jelentős ezekről a területekről. A népesség-előreszámítás szerint harminc év alatt ezeknek a régióknak a magyar népessége megfeleződik, az átlagéletkor pedig 55 évre emelkedik. A fiatalok népesség csökkenése 75 százalékos lehet. Ilyen körülmények között az is elképzelhető, hogy az asszimilációs folyamatok a jelenlegi ütemhez viszonyítva is felgyorsulnak, illetve hogy a magyar identitás újratermelődése a homogén házasságra épülő családok estében is kérdésessé válik.

(2) A *rossz demográfiai kilátásokkal rendelkező régiók* körét Kolozsvár, Dés, Torda, Nagybánya, Máramarossziget, Arad, Nagyszalonta és Fehér megye alkotja. Ezekben – Szalontát leszámítva – a magyar–román interetnikus együttélés egy jól elkülönülő típusa valósul meg. A magyarok súlyozott aránya 10 és 20 százalék közötti. Ezeket a régiókat már nem nevezhetjük etnikai ütközőzónának: bár számban gyakran jelentős magyar közösségeknek adnak otthont, közel vannak ahhoz, hogy a szórvány jelleg legyen a meghatározó. A szórvány fogalma a két világháború között vált az idegen etnikai környezetben önmagát újratermelni képtelen magyar népelem erőteljes toposzává. Mi magunk sem pusztán az alacsony számarány okán jellemzünk így egy területet, hanem a reprodukciós képesség csökkenésére helyezzük a hangsúlyt. Ebből a szempontból a vegyes házasságok hányada és az intergenerációs asszimiláció jelenti a kulcskérdést. A most tárgyalt régiókra a vegyes házasságoknak 25–40 százalékos és az intergenerációs asszimilációnak a magyar nők által szült gyermekek számához viszonyított 10–20 százalékos aránya jellemző. Ezek a relációk már egyértelműen korlátozzák a magyar etnikum demográfiai és kulturális értelemben vett reprodukciós esélyeit. A vegyes házasságok – ilyen arányuk mellett – a generációs utánpótlást befolyásoló hatásukon túl a magyar népesség kulturális és társadalmi kötődéseit is átalakítják. Ahol 25–40 százalékos a vegyes házasságok aránya, kevésbé megalapozott párhuzamos magyar társadalmakról vagy életvilágokról beszélni. Az ezeken a területeken jelenleg működő magyar intézményrendszer (oktatási, kulturális intézmények, újságok) és a magyar elit által birtokolt pozíciók (politikai, adminisztratív képviselő²⁰) középtávon veszélybe kerülhet. Az ilyen értelemben vett veszteségek itt lehetnek a leglátványosabbak.

A tárgyalt régiócsoporthoz a vegyes házasságok magas aránya mellett a magyar népesség fokozatos elöregedése, az ebből következő nagymértékű természetes népmozgalmi veszteség és az erdélyi átlagot meghaladó migráció jellemzi. A következő harminc évben az intenzív elvándorlás ellenére a természetes fogyás lesz a népességcsökkenés domináns tényezője.

²⁰ Jelenleg például Máramaros és Arad megye egy-egy képviselőt, Kolozs két képviselőt és egy szenátort küld a parlamentbe. A következő választásokon, amennyiben a demográfiai faktorokat vesszük figyelembe, ezeket a pozíciókat lesz a legnehezebb megtartani.

(3) *A közepes demográfiai kilátásokkal rendelkező régiók* közé tartozik Érmihályfalva, Margitta, Szatmárnémeti, Nagykároly, Zilah, Szilágysomlyó, Szilágycseh, Marosvásárhely, Szászrégen, Dicsőszentmárton, Segesvár és Észak-Brassó. Ezek a régiók Erdély vegyes vidékei, amit gyakran nevezünk „etnikai ütközőzónának”. Földrajzilag két nagyobb területsávról van szó. Az egyik Maros megye, a Székelyföldhöz kapcsolódó 60 ezres tömböt leszámítva, de dél felé kiegészítve Brassó vegyes román-magyar-cigány területeivel. A másik terület a Partium, vagyis Szatmár, Szilágymegye és Bihar északi területei. Nagyvárad a magyar népesség szempontjából nem része ennek a közepes demográfiai kilátásokkal bíró területnek. Az ide tartozó régiók többségében a várható csökkenés nem haladja meg a 30 százalékot. A magyarok aránya 30 és 60 százalék között mozog. Kivételnek tekinthető Érmihályfalva, amely 75 százalékban, Kovászna, amely 68 százalékban, a másik oldalon pedig Segesvár, amely 18 százalékban magyar.

Az előreszámítás szerint az átlagéletkor 2022-ben 44–45, 2032-ben 46–47 év lesz. A természetes fogyás évi átlagban 5–7 ezrelékre, míg a migrációs veszteség az erdélyi átlag körüli tehető, így a népességfogyásnak egyaránt forrása az elvándorlás és a negatív természetes népmozgalmi egyenleg. Az asszimilációs veszteség szempontjából két csoportot különböztethetünk meg. A partiumi régiók többségében (Szatmár, Nagykároly, Margitta, Szilágysomlyó, Szilágycseh), illetve Marosvásárhelyen az intergenerációs asszimilációs veszteség nem haladja meg a magyar nők által szült gyermekekhez viszonyított 5 százalékot, de más régiókban sem éri el a 10-et. Itt egyedül Segesvár képez kivételt, míg a másik oldalon Érmihályfalván és Kovásznán gyakorlatilag nincs asszimilációs veszteség.

A közepes és a rossz kilátásokkal rendelkező régiók között találjuk Nagyváradot, Bánffyújvárost, Szamosújvárt és Besztercét. Ezek a területek a magyar népesség harminc év alatt 30-nál több, de 40-nél kevesebb százalékkal csökken.

(4) *A viszonylag jó demográfiai kilátásokkal rendelkező területek* között találjuk Csíket, Udvarhelyt, Sepsiszentgyörgyöt, Kézdivásárhelyt, Barót, Keresztúr, Szentegyházát, Erdőszentgyörgyöt, Nyárádszeredát és Székelyhid régiókat. Ezekben a magyar népesség várható csökkenése nem haladja meg a 20 százalékot. Gyergyó és Szováta régió 21–21 százalékos csökkenéssel nagyon közel áll ehhez a csoporthoz.

Látható, hogy ebbe a kategóriába – Székelyhidat leszámítva – kizárólag székely régiók tartoznak. A magyar népesség súlyozott aránya (és Gyergyó kivételével a százalékaránya) minden esetben meghaladja a 75 százalékot.

A következő harminc év várható demográfiai folyamatai nyomán az átlagéletkor 2022-ben 41–42, 2032-ben pedig 43–44 év lesz. Viszonylag kismértékű (évi 1–3 ezrelékes) természetes népmozgalmi veszteséggel, az erdélyi átlag alatti vagy azzal megegyező elvándorlással és az asszimilációs veszteség eltűné-

sével (illetve minimális asszimilációs nyereséggel) számolhatunk. Az alacsonyabb migrációs arányszámok ellenére a népességfogyás döntően az elvándorlás következménye lesz. Ez abból a szempontból kedvező, hogy a folyamat – a korstruktúrából következő halálozási többlettel vagy a vegyes házasságokból következő asszimilációs veszteséggel ellentétben – nem következik be szükségszerűen, a gazdasági és társadalmi körülmények kedvező alakulása esetén lelassulhat vagy különösen szerencsés esetben akár meg is állhat a magyar népesség csökkenése.

Összefoglalás

A 2002-es népszámlálást követő erdélyi (etno)demográfiai vizsgálatok kísérletet tettek a demográfia standard eszköztárának adaptálására. Közpolitikai szempontból, leginkább a magyar nyelvű oktatási hálózat tervezhetőségét tekintve nagy jelentőségű volt, hogy ezáltal lehetőség nyílt az erdélyi magyar népesség előreszámítására. Az eredmények a magyar népesség fogyása mellett az egyes régiók népesedési perspektíváinak eltérő voltára világítottak rá. Jól szemlélteti az ebben mutatkozó differenciákat, hogy míg 2002-ben a magyar népesség 27 százaléka élt Hargita és Kovászna megyében, addig 2032-ben a magyar elemi iskolásoknak várhatóan 38 százaléka kerül ki ebből a két megyéből. Ugyanekkor a dél-erdélyiek és a bánságiak a magyar kisdíákállomány 8 százalékát fogják kitenni, holott ma ezekben a régiókban él a magyarok 16 százaléka.

A fő módszertani problémát az etnikulturális és a biológiai reprodukció közötti különbség jelentette. Egy kisebbségi népesség demográfiai folyamatainak előrejelzésekor a születések, elhalálozások és az elvándorlás mellett az etnikai „határátlépésekre” vonatkozó hipotéziseket is meg kell fogalmaznunk. Szilágyi N. Sándor útmutatásait követve a modellt az asszimilációs folyamatok irányába bővítettük. A jelenséget azonban nem az etnikai identifikáció egy életúton belüli megváltozásaként, hanem a vegyes házasságokon belül az egyenlőtlen etnikai szocializáció nyomán keletkezett reprodukciós veszteségként értelmeztük. Az asszimiláció ebben a felfogásban „*a szociális folyamatok összességében megmutatkozó tendencia, nem pedig olyasvalami, ami az egyes személyekkel történik*” (Brubaker 2002. 17). A folyamat alanya nem is annyira az egyén, hanem egy többgenerációs népesség, illetve ennek a népességnek a reprodukciója.

IRODALOM

Blau, Peter M. – Blum, Terry C. – Schwarz, Joseph E. (1982): Heterogeneity and Inter-marriage. *American Sociological Review*, Vol. 49, No. 1, 45–62.

- Brubaker, Rogers (2002): A bevándorlással kapcsolatos szemlélet megváltozása és ennek következményei Franciaországban, Németországban és az Egyesült Államokban. *Regio*, 2002/1. 3–24.
- Brubaker, Rogers – Feischmidt, Margit – Fox, Jon – Grancea, Liana (2006): *Nationalist Politics and Everyday Ethnicity in a Transylvanian Town*. Princeton University Press, Princeton.
- Csata István – Kiss Tamás (2007): *Népesedési perspektívák. Az erdélyi magyar népesség regionálisan tagolt előreszámítása húsz és harminc éves időtávra*. Kriterion, Kolozsvár.
- Foucault, Michel (1992): Életben hagyni és halálra ítélni. *Világosság* 1992/1, 45–52.
- Foucault, Michel (1996): *A szexualitás története. A tudás akarása*. Atlantisz, Budapest.
- Ghețău, Vasile (1981). O abrodare longitudinală a fertilității din România. *Viitorul Social* 1981/1. 102–117.
- Ghețău, Vasile (1987): Fertilitatea unor generații feminine în România. *Viitorul Social* 1987/6. 548–556.
- Ghețău, Vasile (1997): Evoluția fertilității în România. De la transversal la longitudinal. *Revista de Cercetări Sociale* 1997/4. 3–85.
- Ghețău, Vasile (2004): Declinul demografic al României. Ce perseptive? *Sociologie Românească*, Vol. II, Nr. 2, 5–42.
- Gordon, Milton (1964): *Assimilation in American Life*. Oxford University Press, New York.
- Gödri Irén (2004): Ki, mikor és miért lesz bevándorló? A Romániából Magyarországra bevándorolt népesség jellemzői és migrációs motivációi. In Kiss Tamás (szerk.): *Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben*. Kriterion – RMDSZ Ügyvezető Elnökség, Kolozsvár, 126–147.
- Gödri Irén – Tóth Pál Péter (2005): *Bevándorlás és beilleszkedés*. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest.
- Greenhalgh, Susan (1996): The Social Construction of Population Science: An Intellectual, Institutional and Political History of Twentieth-Century Demography. *Comparative Study in Society and History*, 38. 1. 26–66.
- Hodgson, Dennis (1983): Demography as Social Science and Public Policy. *Population and Development Review*, 9. 1. 1–34.
- Hodgson, Dennis (1988): Orthodoxy and Revisionism in American Demography. *Population and Development Review*, 14. 4. 541–569.
- Hodgson, Dennis (1991): The Ideological Origins of Population Association of America. *Population and Development Review*, 17. 1. 1–34.
- Horváth István (2004): Az erdélyi magyarság vándormozgalmi vesztesége 1987–2001. In Kiss Tamás (szerk.): *Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben*. Kriterion – RMDSZ Ügyvezető Elnökség, Kolozsvár, 235–257.
- Horváth István (2005): Változó környezet: állandó trendek? In Uő. (szerk.) *Erdély és Magyarország közötti migrációs folyamatok*. Sapientia, Kolozsvár, 9–133.
- Kalmijn, Matthijs (1998): Inter marriage and Homogamy: Causes, Patterns, Trends. *Annual Review of Sociology* Vol. 24, 395–421.
- Kiss Tamás (2004a): Az erdélyi magyar népességet érintő természetes népmozgalmi folyamatok: 1992–2002. In Uő. (szerk.): *Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben*. Kriterion – RMDSZ Ügyvezető Elnökség, Kolozsvár, 9–29.

- Kiss Tamás (2004b): Természetes népmozgalmi folyamatok az erdélyi magyarság körében. *Erdélyi Társadalom* 2004/1, 9–36.
- Kiss Tamás (2006): Interethnic marriages and assimilation in demographic models. In Balogh Balázs – Ilyés Zoltán (eds.): *Perspectives of Diaspora Existence. Hungarian Diasporas in the Carpathian Basin. Historical and Current Contexts of a Specific Diaspora Interpretation and Its Aspects of Ethnic Minority Protection*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 107–139.
- Kiss Tamás (2007): Demográfiai modellek és migráció. Az erdélyi magyarok vándormozgalma a 20. század utolsó negyedében. *Regio*, 2007/2. 160–189.
- Kiss Tamás (é. n.): *Magyar népmozgalmi egyenleg Erdélyben 1966–1992*. Kézirat.
- Kiss Tamás – Csata István (2006): Népesedési perspektívák Erdélyben. A 2006. május 4-én a Sándor Palotában elhangzott előadás írott, kismértékben kibővített változata. *Pro-Minoritate*, 2006 nyár-ősz, 37–52.
- Kiss Tamás – Csata Zsombor (2004): Migrációs-potenciál vizsgálatok Erdélyben. In Kiss Tamás (szerk.): *Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben*. Kriterion – RMDSZ Ügyvezető Elnökség, Kolozsvár, 91–126.
- Kligman, Gail (1998): *The Politics of Duplicity: Controlling Reproduction in Ceausescu's Romania*. University of California Press, Los Angeles.
- Melegh Attila (2006): *On the East-West Slope. Globalization, Nationalism and Racism and Discourses on Central and Eastern Europe*. CEU Press, Budapest.
- Semlyén István (1980): Országos és nemzetiségi népességyarapodás. In *A Korunk évkönyve*. Kolozsvár, 41–87.
- Szilágyi N. Sándor (2002): Észrevételek a romániai magyar népesség fogyásáról, különös tekintettel az asszimilációra. *Magyar Kisebbség*, 2002/4. 64–96.
- Szilágyi N. Sándor (2004): Az asszimiláció és hatása a népesedési folyamatokra. In Kiss Tamás (szerk.): *Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben*. Kriterion – RMDSZ Ügyvezető Elnökség, Kolozsvár, 157–235.
- Szreter, Simon (1993): The Idea of Fertility Change and the Study of Fertility Change: A Critical Intellectual History. *Population and Development Review*, 19. 4. 659–701.
- Tóth Pál Péter (1997): *Haza csak egy van? Menekülők, bevándorlók, új állampolgárok Magyarországon (1988–1994)*. Püski, Budapest.
- Trebici, Vladimir (1978). *Tranziția demografică în România*. *Viitorul Social*, 1978/2. 335–344.
- Trebici, Vladimir – Ghinoiu, Ion (1986): *Demografie și etnografie*. Editura Științifică și Enciclopedică, București.
- Yinger, Milton J. (1981): Toward a theory of assimilation and dissimilation. *Ethnic and Racial Studies*, 4. 3. 249–264.

Tárgyszavak:

Népesség-előreszámítás
Népességreprodukció
Etnikum

**POPULATION PROJECTION FOR THE ETHNIC HUNGARIAN
POPULATION OF TRANSYLVANIA***Abstract*

The authors show the demographic prospects of ethnic Hungarian population living in Transylvania (Romania) on the basis of the results of their recent population projection. The projection was based on the data of the population census carried out in Romania in 2002. The authors elaborated several scenarios of population development: a basic version, a 'high' and a 'low' one, and a version without migration. The work of projection was more difficult than in that case when one tries to describe the demographic future of a country. A country (a state) has solid frontiers and one can calculate a future population number on the basis of the possible changes of fertility, mortality and international migration. The boundaries of an ethnic group are much more uncertain, besides demographic factors its population number can be influenced by the number of those entering and leaving the group (the process of assimilation). In this case there is a difference between biological and ethno-cultural reproduction. The authors took the factor of assimilation into consideration elaborating their versions of population projection. In this model assimilation does not mean the possible change of ethnic identity in the individual life course but an intergenerational assimilation caused by mixed marriages, more exactly the change of identity of the children born in these marriages. The different scenarios predict population decrease of ethnic Hungarians, but the measure and causes of this decrease may differ by region, the proportion of ethnic Hungarians and type of settlement. Where the proportion of ethnic Hungarians is high, the factor of assimilation is not significant, here demographic factors, first of all migration, may cause population decrease. In other regions the role of assimilation may be strong and this fact must strengthen the influence of unfavourable demographic factors causing a significant population decrease according to all versions of population projection.